

Freisinški kanonik in loški župnik Gašper Marolt (†1513)

Izvleček

Prispevek obravnava življenje Gašperja Marolta, po rodu z območja Škofje Loke, kanonika v Freisingu in kratek čas župnika v Stari Loki, od prvega znanega podatka o njem iz leta 1465 do smrti leta 1513. Po prejemu prve tonsure leta 1465 v Rimu je prejel različne cerkvene beneficije, med drugim je bil župnik v Kirchdorfu na Tirolskem in Fürstenfeldbrucku na Bavarskem. Od okoli 1480 do 1490 je bil kanonik – dekan v kapitlju sv. Andreja v Freisingu, leta 1488 pa je bil sprejet v vrsto kanonikov freisinške stolnice, kjer je ostal do smrti. Tik pred smrtjo je dal v križnem hodniku freisinške stolnice postaviti marmorni oltar, ki se pripisuje kiparju Stephanu Rottalerju iz Landshuta.

Abstract

Gašper Marolt (†1513), Freising canon and priest in Stara Loka

The contribution deals with the life of Gašper Marolt, born in the vicinity of Škofja Loka, canon in Freising and for a short time priest in Stara Loka, from the first known mention of him in 1465 to his death in 1513. After receiving his first tonsure in 1465 in Rome, he received various church benefices, including that of priest in Kirchdorf in Tyrol and Fürstenfeldbruck in Bavaria. From around 1480 to 1490, he was canon – dean of the chapter of St Andrew in Freising and in 1488 was accepted into the ranks of canons of Friesing Cathedral, where he remained until his death. Immediately before his death, he had a marble altar set up in the cloisters of Freising Cathedral, which is attributed to the sculptor Stephan Rottaler from Landshut.

Gašper Marolt sodi v vrsto podjetnih cerkvenih dostojanstvenikov poznega srednjega veka na Slovenskem, ki so kljub nižjemu družbenemu poreklu dosegli visoke položaje v cerkveni hierarhiji na tujem, si pridobili ime in ugled ter s kopičenjem cerkvenih služb in nadarbin tudi zavidljivo premoženje. Ker se je njegova univerzitetna izobrazba ustavila na stopnji licenciata cerkvenega prava in ker ga, kolikor je znano, tudi sicer ni pritegnilo takrat aktualno humanistično vrenje kot

nekatero druge njegove rojake – naj omenimo le Tomaža Prelokarja iz Celja, Bernarda Pergerja iz Ščavnice, Brikcija Preprosta, prav tako iz Celja, Pavla Obersteina iz Radovljice, Avguština Prygla – Tiferne iz Laškega –,¹ je v slovenski literaturi ostal tako rekoč neznan. Drugače v tuji. Poleg objave arhivskih notic, ki osvetljujejo njegovo življenje, moramo opozoriti na epitaf v obliki oltarnega nastavka, ki si ga je Marolt pred smrtjo leta 1513 dal postaviti v križnem hodniku freisinske stolnice.

Gre za pomembno delo v knežjem Landshutu delujočega bavarskega kiparja Stephana Rottalerja (ok. 1480–1533) na prelomu iz pozne gotike v renesanso – če Marolta ne moremo obravnavati kot humanista, ga lahko vsaj kot umetnostnega

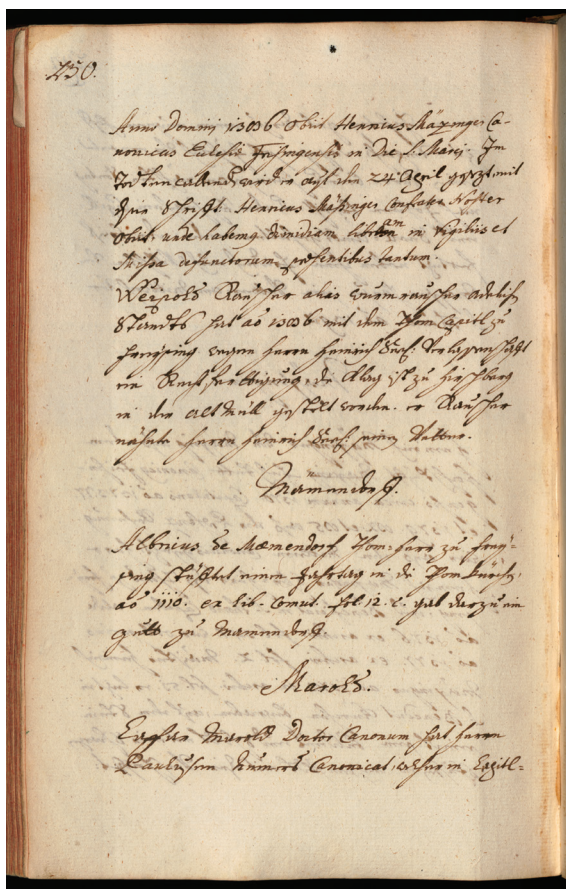

Oltar sv. Sebastijana (Maroltov oltar); Freising, križni hodnik stolnice bl. Device Marije in sv. Korbinijana. (foto: Margrit Behrens © Zentralinstitut für Kunstgeschichte, Photothek)

1 O njih in drugih Simoniti, *Humanizem*.

poznavalca in naročnika. V resnici poznamo le eno samo sorodno delo, ki ga je v njegovem času zapustil kak dignitarij slovenskega rodu na tujem. To je nagrobnik leta 1522 umrlega ljubljanskega in novomeškega prošta, vodje cesarske kapele ter pičenskega in dunajskega škofa Jurija Slatkonje v cerkvi sv. Štefana na Dunaju, a ta kljub izvrstnejši izvedbi – nekateri ga celo poskušajo pripisati znamenitemu renesančnemu kiparju Loyu Heringu (1484/85–1554) – v strokovni literaturi ni toliko opazen kot Maroltov epitaf. V naslednjih vrsticah želim na enem mestu zbrati Maroltove biografske podatke, kolikor so, sicer nepovezani, dosegljivi v knjižnih objavah in na spletu. Zavedam se, da ne bodo popolni, zato pa naj spodbudijo nadaljnje raziskovanje.

O začetkih Maroltove kariere je mogoče razbrati iz zapisov v registraturah papeške komore, to je o njenih prejemkih za časa Pavla II.² Prvi podatek govori o tem, da je Gašper Marolt, sholar oglejske diocese (scol. Aquileg. dioc.), 8. junija 1465 v véliki kapeli apostolske palače pri Sv. Petru v Rimu prejel prvo tonzuro. 4. novembra 1466 mu je bila podeljena kanoniška prebenda v škofiji Pičen v Istri. 9. junija 1467 je postal župnik župnije sv. Štefana v Kirchdorfu na Tirolskem in na tem mestu, ko mu je bilo spregledano, da uživa še druge beneficije, ponovno potrjen 5. maja 1468. 10. novembra 1468 je sledil beneficij kaplana pri Marijinem oltarju v Stari kapeli (Alte Kapelle) v Regensburgu, 28. aprila 1470 (bula odposlana 24. julija) pa je Marolt dobil še župnijo v Brucku (danes Fürstenfeldbruck - Pfaffing) pri Münchnu, na območju freisinške škofije.³ To je le nekaj beneficijev iz teh let, ki so dokumentirani, verjetno jih je bilo še več.

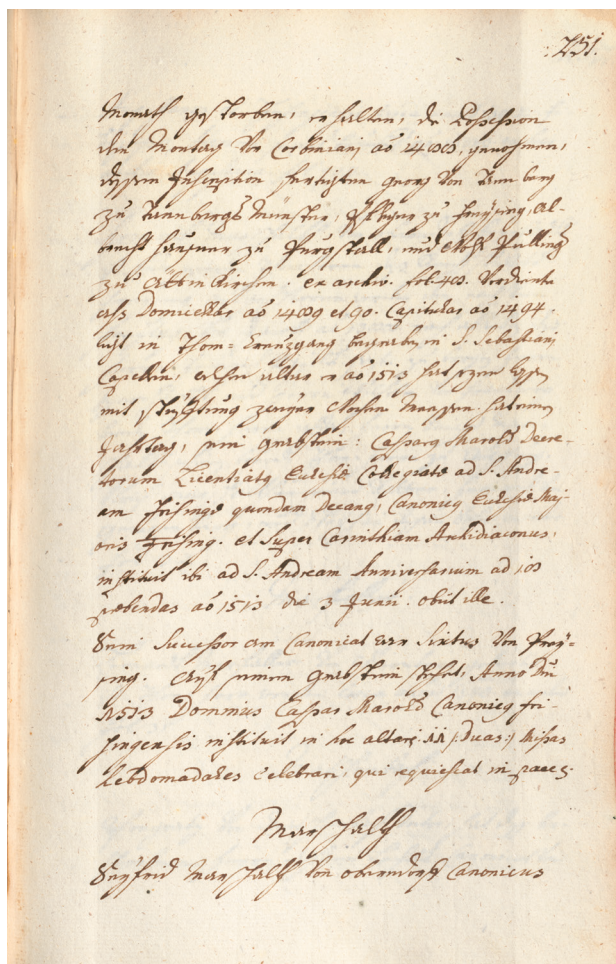

Življenjepis Gašperja Marolta, začetek.

(vir: Bayerische Staatsbibliothek, München, cgm. 1718, str. 250)

2 Vse zbrano v *Repertorium Germanicum*, št. 657.

3 Za zadnje gl. tudi Scherg, *Bavarica*, št. 95, str. 10.

Življenjepis Gašperja Marolta, nadaljevanje in konec.
(vir: Bayerische Staatsbibliothek, München, cgm. 1718, str. 251)

Iz zapisa o podelitvi župnije v Fürstenfeldbrucku, 28. aprila 1470, je razvidno, da je Marolt v tem času bival v Rimu.⁴ Še več. Ohranjen je dokaz, da se je malo zatem udeležil avtentiziranja pričevanj subdelegatov v kanonizacijskem procesu avstrijskega mejnega grofa Leopolda III. Babenberškega, ki se je 17. maja tega leta odvijalo v rimski rezidenci kardinala Bessariona.⁵ Maroltova naloga je bila, da skupaj s Simonom Jegermanom, prav tako klerikom oglejske dieceze, overovi pečat na pisnem pričevanju Mihaela Altkinda, pičenskega škofa in prošta v Dunajskem Novem mestu, enega od subdelegatov. To pomeni, da je Marolt v tem času že končal študij prava, čeprav brez doktorske promocije. Kje ga je opravil, ne vemo, najbrž v Italiji, a ga v objavljenih matrikah z druge strani Alp najbolj obiskanih univerz iz tega časa, padovanske in bolonjske,⁶ ni najti. Ne nazadnje je glede na omenjene podatke povsem mogoče, da je študiral na univerzi papeške kurije v samem Rimu.⁷

4 »In Romana curia residens»; Scherg, *Bavarica*, ib. 27. julija je komora izdala nalog za vplačilo takse ob podelitvi, ki ga je Marolt očitno osebno poravnal 8. avgusta; tudi *Repertorium Germanicum*, ib.

5 Gerhardt, Michael Altkind, str. 74.

6 Pengo, *Acta*; Knod, *Deutsche Studenten*.

7 O tej univerzi gl. najnovejše delo Schwarz, *Kurienuniversität*, ki je bila podpisanemu dostopna šele v izvodkih. Študij je bil omejen na teologijo in cerkveno pravo.

Podatki razkrivajo strmo kariero mladeniča, kakršne brez podpore (žal neznanega) dobrotnika ne bi bilo. O tem govori že samo dejstvo, da je prvo tonzuro⁸ prejel v Rimu, morda celo iz rok samega papeža, in ne denimo v furlanskem Vidmu, kamor so takrat v ta namen zahajali duhovniški kandidati z območja oglejskega patriarhata. V skupini, ki se je 8. junija 1465 zbrala v vatikanski palači na prejem prve tonzure ali nižjih redov, je bilo po zapisih v registraturah papeške komore poleg Marolta še enajst kandidatov iz raznih delov Evrope, vse do Utrechta na severozahodu in Rostocka na severu. Kaže, da je v Rim pripotoval v spremstvu kakega odličnika, ki ga je priporočil papežu.

Viri Marolta označujejo kot klerika oglejske dieceze. To neizpodbitno govori o njegovem izvoru iz slovenskih dežel; iz nekaterih omemb celo vemo, da je prihajal iz Škofje Loke. Po sedanjih objavah priimek Marolt v samem mestu v srednjem veku ni izpričan, pač pa ga najdemo v bližnji okolici. Tako se neki Nikolaj Marolt omenja leta 1421 in 1423 v Pevnu (Jagersdorf), leta 1501 pa Martin Marolt v Stari Loki;⁹ v Stari Loki so Marolti morda živeli že leta 1421, ko se omenjata Maroth in njegov sin Andrej.¹⁰ Vemo tudi za Marolta »ribiča« (Marolt vischer), ki ga je soproga loškega oskrbnika leta 1438 po nekih opravih poslala na Dunaj.¹¹ Naposled je treba opozoriti na Petra Marolta iz Loke (Petrus Marolt de Lackh). Zanj vemo, da se je leta 1457 vpisal na medicinsko fakulteto dunajske univerze, tam leta 1460 dosegel bakalavreat in leta 1463 doktorat.¹² Iz senatne zabeležke o pripustitvi k izpitu za bakalavra 31. januarja 1460 je razvidno, da se je preživljal kot pevec v cerkvi sv. Štefana.¹³ V zapisu o njegovem doktoratu 28. junija 1463 pa je v aktih prvotno stalo »*Petrus de Chraburga Piscatoris artium et medicine baccalarius*«. ¹⁴ Gre seveda za istega človeka (ne sme nas zmotiti, da je namesto Loke naveden Kranj), ob vzdevku Piscatoris pa se nehote spomnimo na gornjega Marolta »ribiča«. Najbrž je bil njegov ožji sorodnik. Priimek Marolt je v osnovi nemški, prvotno Mayerhold, znan in razširjen tudi na Bavarskem, kar pa še ne da odgovora na vprašanje, ali gre za freisinške koloniste nemškega jezika ali ne.

8 Prva tonzura (prima tonsura) je bil obred, s katerim je kandidat stopil v duhovniški stan in tako izpolnil osnovni pogoj za prejem nižjih redov, a tudi zadosten za prevzem cerkvenih beneficijev, vključno s kanonikatom. Zunanje znamenje je bilo obrito teme glave. Podeljevanje beneficijev po prvi tonzuri je pogosto služilo temu, da so kandidati nastopili ali nadaljevali univerzitetni študij. Za podelitev prve tonzure naj bi bila praviloma potrebna starost vsaj deset let, vendar so jo v obdobju barantanja z beneficiji podeljevali tudi otrokom, mlajšim od deset let. V teh okoliščinah seveda ni mogoče ugotoviti, koliko let je imel Marolt ob njenem prejemu. Glede na njegovo bodočo kariero pa je moral biti takrat star okoli 18 let.

9 Blaznik, *Urbarji*, str. 226, 231, 336.

10 Blaznik, *Urbarji*, str. 225.

11 Bizjak, *Obračuni*, str. 372 (96).

12 Tuisi, *Fakultät*, str. 293. Posamezne podatke iz aktov fakultete je objavil Schrauf, *Acta*.

13 Tuisi, *Fakultät*, ib.; Schrauf, *Acta*, str. 100; označen je kot »cantor ad St. Stephanum«.

14 Tuisi *Fakultät*, ib.; Schrauf, *Acta*, str. 114, še vedno označen kot pevec pri Sv. Štefanu.

Kljub Maroltovemu poreklu z Loškega ne kaže, da bi bili začetki njegove kariere povezani s Freisingom. Na podelitev kanoniške prebende v Pičnu freisingške zveze niso vplivale, prav tako ne na imenovanje za župnika v Kirchdorfu na Tirolskem in podelitev beneficija v regensburški Stari kapeli. Kirchdorf je sodil pod škofijo Chiemsee, ta je bila sufraganska škofija salzburške nadškofije, župnija pa je bila inkorporirana samostanu avguštinskih korarjev sv. Zena v Reichenhallu (zdaj Bad Reichenhall). V papeških registraturah je sicer zapisano, da je Marolt postal tamkajšnji župnik 9. junija 1467, a se je ohranila listina, s katero je papež Pavel II. že 9. novembra 1466 pozval neimenovanega škofa, pač chiemseejskega,¹⁵ salzburškega stolnega prošta in še eno neimenovano osebo, naj Gašperja Marolta iz oglejske dieceze umestijo na župnijo v Kirchdorfu, ki je ostala nezasedena po odhodu dotedanjega župnika Konrada Karlona na župnijo Schlettstadt v strassburški diecezi.¹⁶ Glede na to, kako so v papeški kuriji na podlagi pravice, imenovane provizija (provisio), v poznem srednjem veku neposredno podeljevali beneficije mimo imetnikov patronatskih pravic in s tem polnili papeško blagajno, si je lahko predstavljati, da so z Maroltovim imenovanjem nastale težave. Ni zapisano, kdo ga je predlagal za to mesto, najbrž pa ga je tja poslal papež. Kot kaže, je imenovanje leta 1467 obveljalo, a je še prihajalo do sporov, tako leta 1475 z nekim Johannom Maynbergerjem. Spor je prišel pred kurijo v Rim, vendar je bilo z listino, ki jo je kurija 13. novembra 1475 poslala cesarju Frideriku III., bavarskemu kleru in plemstvu, predvsem pa vsem, ki so dolžni župnijski cerkvi sv. Štefana v Kirchdorfu, potrjeno, da po odloku papeža Pavla II. Marolt župnijo zaseda zakonito.¹⁷ Kljub temu Maroltov položaj v Kirchdorfu ni bil trden – morda se je začelo celo poslovil od nje. To je bil najbrž tudi vzrok, da je prošt samostana sv. Zena z dekanom in kapitljem leta 1479 chiemseejskemu škofu za župnika prezentiral znamenitega Wolfganga Kolbergerja, ki je tega leta postal tajnik vojvode Jurija Bogatega v Landshutu (in leta 1485 njegov kancler), a je ta župnijo prepustil drugemu, in sicer kar Gašperju Maroltu. V Reichenhallu s tem niso bili zadovoljni, zato so 19. oktobra tega leta škofu za Kirchdorf prezentirali novega kandidata, nekega Sebalda Stäblerja.¹⁸ Ne vemo, kako se je zadeva rešila, a zdi se, da je Kolberger vztrajal pri svoji pravici in je zato od Stäblerja za odstop beneficija zahteval letno plačilo 32 goldinarjev.¹⁹ Marolta srečamo kot župnika v Kirchdorfu spet leta 1482, ko so (28. maja) ključarji podružnice sv. Egidija v kraju Schwendt im Kohlental potrdili, da je privolil v obhajanje tedenske maše ob nedeljah in da

15 To je bil Ulrik Plankenfels (1453–1467).

16 BHStA, Kloster St. Zeno Urkunden 398; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUStZeno/fond>).

17 BHStA, Kloster St. Zeno Urkunden 435; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUStZeno/fond>).

18 BHStA, Kloster St. Zeno Urkunden 453; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUStZeno/fond>).

19 Geiß, Wolfgang Graf zu Neukolberg, str. 189.

bo tako kot v drugih podružničnih cerkvah evangelij bral v nemščini.²⁰ Ne glede na to se je moral kmalu posloviti. Kolberger je namreč tudi od Marolta zahteval, naj mu izplačuje penzijo, na kar ta ni pristal. To vemo iz ukaza papeža Siksta IV. pasavskemu dekanu in freisinškemu oficialu Johannu Schwalbu z dne 5. aprila 1483, naj poskrbi, da bo Kolberger prejel svoje plačilo.²¹ Že 12. maja 1483 je papež Sikst zaradi sporov okoli župnije in njene občasne nezasedenosti, potem ko naj bi Gašper Marolt umrl, reichenhallskem samostanu potrdil njeno inkorporacijo z vsemi pravicami.²² Marolt je bil seveda še med živimi, a ga v Kirchdorfu očitno ni bilo več.

Listina iz leta 1482 kaže, da je Marolt vsaj v tem letu bival v Kirchdorfu in izpolnjeval svoje dolžnosti. Kot je bilo takrat zaradi kopičenja beneficijev običajno, pa gotovo ni bilo vedno tako. Vzrok je bilo verjetno prav to, da je Marolt leta 1470 zasedel še župnijo v Fürstenfeldbrucku, ki je sodila pod cistercijski samostan Fürstenfeld, in tudi v tem primeru je Marolt župnijo prejel neposredno od papeža. A je tu ostal le do leta 1475, ko se ji je odrekel.²³ Omenjeni spor z Johannom Maynbergerjem (1475), ki ga podrobno ne poznamo, je najbrž nastal prav zaradi tega, ker je Marolt poleg župnije v Kirchdorfu imel še župnijo v Fürstenfeldbrucku in je prvo zanemarjal, kar je skušal izkoristiti njegov tekmeč, da bi ga izpodrinil. Marolt se je očitno odločil, da župnijo v Kirchdorfu obdrži, drugi pa se odpove.

Že leta 1481 srečamo Marolta na položaju dekana v kapitlju cerkve sv. Andreja v Freisingu. Tu je ostal do leta 1490, ko naj bi postal kanonik v freisinškem stolnem kapitlju.²⁴ Kapitlju pri sv. Andreju je ostal zavezan tudi po odhodu.

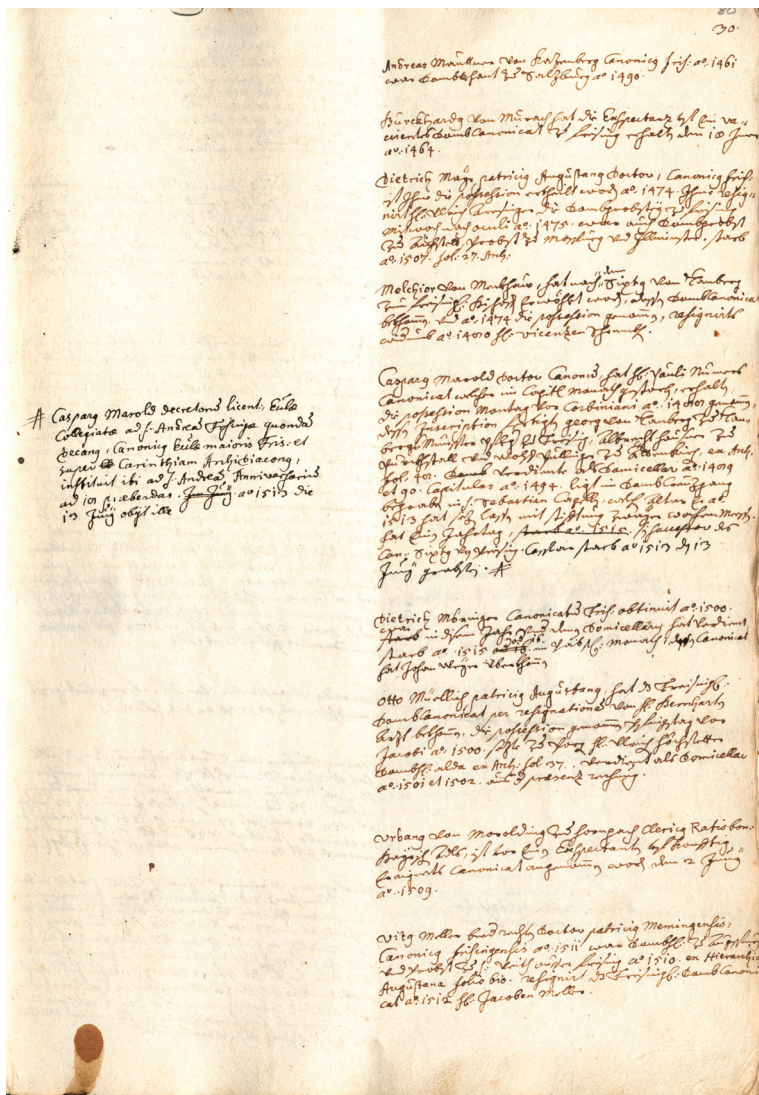
20 BHStA, Kloster St. Zeno Urkunden 472; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUStZeno/fond>).

21 Geiß, Wolfgang Graf zu Neukolberg, str. 189.

22 BHStA, Kloster St. Zeno Urkunden 478; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/DE-BayHStA/KUStZeno/fond>).

23 Machilek, Niederkirchenbesitz, str. 163–164. 18. septembra 1475 je papež župnijo po Maroltovi resignaciji podelil novemu kandidatu; Scherg, *Bavarica*, str. 38, št. 283. V zapisu v registraturi papeške komore je pojasnjeno, da je Marolt župnijo »vrnil v roke svetega očeta« (in manibus S. P. factam), se pravi, da jo je od papeža tudi dobil.

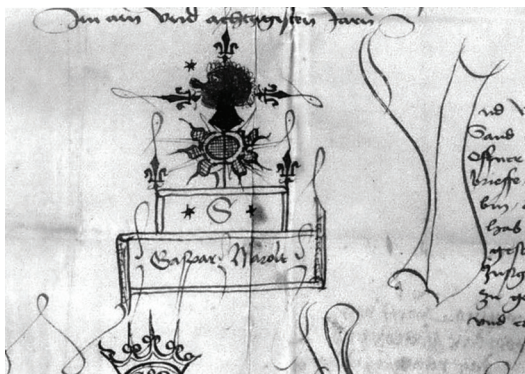
24 Precht, *Kanonikatstift*, str. 81, 111. Precht (str. 111) navaja obdobje od leta 1482 do 1490, a je iz dokumenta pod op. 25 razvidno, da je bil Marolt tu dekan že leta 1481.

Življenjepis Gašperja Marolta, na levi prepis danes izgubljene napisne plošče o ustanovitvi aniverzarija v cerkvi sv. Andreja v Freisingu (1513).
(vir: Bayerische Staatsbibliothek, München, cgm. 1716, fol. 30r)

Malo pred smrtjo leta 1513, in sicer 3. junija, je tam ustanovil aniverzarij, za katerega je namenil dohodke od dveh dvorov v kraju Gebenhofen,²⁵ del svojega imetja pa je zapustil kapiteljski cerkvi, tako da so jo s temi sredstvi in sredstvi nekaterih drugih leta 1516 – pravzaprav do leta 1517 – temeljito obnovili.²⁶

Iz časa njegovega dekanovanja je znan dokument, ki kaže, da je deloval tudi kot cesarski notar. Leta 1481 je skupaj s še enim notarjem potrdil listino z datumom 15. september 1481. V

Listina 1481 IX 15; izrez z Maroltovim sigetom.

(hrani: Wiener Stadt- und Landesarchiv, Dunaj, Hauptarchiv, Urk. n° 4714a)

njej je Lenart, opat benediktinskega samostana Weihestephan v Freisingu, vidimiral listino cesarja Friderika III. z dne 14. januarja 1479, s katero je cesar freisinškemu škofu Sikstu za določeno vsoto prepustil grad in gospostvo Hollenburg v Spodnji Avstriji.²⁷ Glavnemu tekstu listine sledita dve lastnoročni notarski overovitvi s sigetom. Prvo je prispeval Marolt; podpisal se je kot »Gaspar Marolt, Techant und Chorherr des wirdigen Stifts sand Andre ze Freysing, briester Aglar Bistumbs, aus keyserlichem gewalt Offner Notari«. Na njegovem notarskem sigetu v obliki monštrance sta na podstavku inciala S in ime Gaspar Marolt, na vrhu je narisana na našo levo obrnjena zamorčeva glava, heraldično znamenje freisinške škofije kot tudi freisinškega gospostva v Loki, a brez krone. Drugo overovitev je podpisal Jörg Tuchinger, duhovnik freisinške škofije.

Po dosegljivih podatkih je Marolt v vrste freisinških stolnih kanonikov stopil že leta 1488.²⁸ To je bilo v obdobju reformnega škofa Siksta Tannberga

25 Precht, *Kanonikatstift*, str. 52. O tem je pričala danes izgubljena napisna plošča, katere besedilo se je glasilo: »Casparus Marolt decretorum licent(iatus) Ecclesiae Collegiatae ad S. Andream Frisingae quondam Decanus, Canonicus Ecclesiae majoris Fris(ingensis) et super Carinthiam Archi-Diaconus, instituit ibi ad S. Andream Anniversarium ad 18 prebendas anno 1513 die 3 Junii«; BStB, cgm. 1718, str. 251; tudi cgm. 1716, fol. 30r.

26 Precht, *Kanonikatstift*, str. 82. O obojem več v nadaljevanju.

27 WStLA, Hauptarchiv, Urk. n° 4714a; dosegljivo na spletni bazi monasterium.net (<http://monasterium.net/mom/At-WStLA/HAUrk/fond?block=161>). Objava: Chmel, *Actenstücke*, str. 689–691, št. 175. Gl. tudi Uhlirz, *Quellen*, str. 279, št. 4879.

28 Ebersberger, *Zusammensetzung*, str. 173 (avtorica navaja njegov izvor iz Škofje Loke, a kraj postavlja na Gornjo Koroško); Pfister, *Geschichtliche Beziehungen*, str. 71 in tabela str. 78. Podatki izvirajo iz popisa freisinških kanonikov v Münchenski Bavarski državni knjižnici (BStB), rokopisa cgm. 1716 in 1718. K temu tudi Schlecht, *Monumentale Inschriften*, str. 69. Kanonikat v stolnici je Marolt nastopil v ponedeljek pred praznikom sv. Korbinijana (17. november) 1488 (cgm. 1716, fol. 30r; cgm. 1718, str. 251). 30. oktobra 1488 je kot dekan pri sv. Andreju še prodal kapiteljski dvor v kraju Tandern; Geiß, *Tandern*, str. 247, op. 10.

(1473–1495), ki se je zapisal tudi v zgodovino loškega gospostva.²⁹ Če se vprašamo, od kod pobuda za Maroltovo imevanje, pa se bolj kot škofovo poznavanje razmer na Loškem, od koder je prihajal Marolt, posebej v času turških vpadov, zdi pomembnejše, da je od leta 1474 do smrti leta 1505 v kapitlju deloval Janez (Johann) Lamberg, s Kamna in Gutenberga, od leta 1479 kot dekan, sin loškega oskrbnika Jurija Lamberga in brat Jakoba Lamberga, ki je kot oskrbnik loškega gospostva očetu sledil med letoma 1481 in 1491,³⁰ konec koncev so nove člane volili kanoniki sami.

Marolt, licenciat kanonskega prava, se seveda ne more meriti z učenim Lambergom,³¹ a njegove sposobnosti niso mogle biti zanemarljive. Maja 1495 ga poleg dekana Lamberga srečamo v skupini petih kanonikov, in sicer z naloگو, da zastopajo škofa Siksta v juridičnem sporu z bavarskim vojvodom

Nagrobnik freisingškega stolnega dekana Janeza Lamberga († 1505); Freising, križni hodnik stolnice bl. Device Marije in sv. Korbinijana. (vir: V. Liedke, *Ars Bavarica* 51/52, 1987)

- 29 Blaznik, *Škofja Loka*, na več mestih; Bizjak, *Geschichtliche Beziehungen*, na več mestih.
- 30 Bizjak, *Geschichtliche Beziehungen*, passim in genealoška tabela str. 57; Pfister, *Geschichtliche Beziehungen*, str. 57. S tem je sledil svojemu stricu Sigismundu (Žigi) Lambergu, ljubljanskemu škofu, ki pa je prebendo v Freisingu užival le v letih 1463 do 1465, saj se ji je zaradi škofovanja v Ljubljani moral odreči.
- 31 Lamberg je študiral na Dunaju in zatem v Padovi, kjer je leta 1473 pridobil doktorat kanonskega prava (Simoniti, *Humanizem*, str. 121, 247), pri nas pa ni znano, da je med drugim vzdrževal stik z znamenitim humanistom in grecistom Johannesom Reuchlinom. Ta ga je menda leta 1497 celo obiskal v Freisingu in mu zatem za gostoljubje poslal zahvalo v obliki pesmi; Schlecht, *Reuchlin und Johann von Lamberg*; nazadnje Fidel Rädle, *Einige Bemerkungen*, str. 267–269. Kot se je takrat spodobilo, si je še pred smrtjo leta 1505 v križnem hodniku freisingške stolnice dal postaviti nagrobnik s svojo upodobitvijo, delo kiparja Hansa Peuerlina srednjega; Liedke, *Augsburger Sepulkralskulptur*, str. 72.

Albertom.³² 1. avgusta 1496 so kanoniki, med katerimi je bil tudi Marolt, po smrti Siksta Tannberga za novega škofa izvolili Ruperta, sina palatinskega grofa ob Renu (Pfalz am Rhein), ki še ni izpolnil predpisane starosti – imel je šele petnajst let in bil brez duhovniških redov. Nalogo, da odločitev predložijo papežu Aleksandru VI. in pri tem dosežejo njegovo potrditev ter poravnajo denarne obveznosti do papeške komore, so kanoniki na seji 7. septembra 1496 poverili proštu Theoderichu Mairu in Gašperju Maroltu.³³ Da je izbira padla prav na Marolta, je vzrok njegovo poznavanje papeške kurije »iz prve roke«.³⁴ Ponovno naj bi s stolnim proštom Mairom v Rim potovala decembra 1498 ali januarja 1499 (?), ko naj bi pri papežu Aleksandru škofu Rupertu izposlovala spregled zakonskega zadržka zaradi krvnega sorodstva: ta se je medtem odpovedal škofovstvu v korist svojega brata Filipa, da bi se – to je bilo 19. februarja 1499 – poročil z Elizabeto, hčerjo bavarskega vojvode Jurija Bogatega v Landshutu.³⁵ Naloga ni bila lahka, saj je papeževa odobritev poroke med bratranci in sestričnami – Rupert je bil namreč sin Jurijeve sestre Marjete – vzbudila splošno ogorčenje.

Iz zgodnjih devetdesetih let 15. stoletja datirajo tudi prve znane Maroltove povezave z domovino. Maja 1491 ga je škof Sikst skupaj s škofijskim kanclerjem Wolfgangom Reuegerjem in freisinškim mestnim sodnikom Kasparjem Pucherjem poslal na Loško, da bi zgladil spor med vaščani Reteč in Godešiča zaradi koriščenja skupne zemlje. V resnici je šlo za to, da bi rešil težave, ki jih je povzročilo samovoljno vodenje gospostva oskrbnika Jakoba Lamberga.³⁶ Škof je Lamberga še isto leto odstavil in na to mesto imenoval Jurija Dürrerja. Marolt je nalogo opravil uspešno, najbrž ga je zato škof kmalu zatem imenoval za starološkega župnika. 18. aprila 1492 je namreč v tej funkciji koprskemu škofu Jakobu Valaressu, generalnemu vikarju oglejskega patriarha, po smrti Janeza iz Kitzbühla na vikariat v Selcih prezentiral Jakoba Ventingerja. Valaresso ga je potrdil in Maroltu ukazal, naj ga kot »*nuncius et executor patriarchalis*«³⁷ umesti.³⁷ Kot loški župnik se Marolt

32 Uttendorfer, Formelbuch, str. 109–110.

33 Uttendorfer, Formelbuch, str. 110–112. Znamenitemu kronistu Veitu Arnpecku se je to poslanstvo zdelo tako pomembno, da ga je skupaj z imenom obeh posrednikov navedel v svoji, konec 15. stoletja napisani, zgodovini freisinških škofov; Veit Arnpeck, *Liber de gestis episcoporum Frisingensium*, objava: Leidinger, Veit Arnpeck, str. 913.

34 Marolt je bival v Rimu tudi leta 1483, že kot dekan cerkve sv. Andreja v Freisingu, ko je kuriji posredoval odpoved Erasma Haimla na župnijo v Egmatingu, ki jo je papež 8. aprila podelil naprej; Scherg, *Bavarica*, str. 97, št. 639.

35 Podatek o tem (brez datuma) navaja le neka nemška rokopisna kronika iz 17. stoletja; Deutinger, *Catalogus Episcoporum*, str. 199, op. 3; gl. tudi Baumgärtner, *Meichelbeck's Geschichte*, str. 185.

36 Bizjak, *Geschichtliche Beziehungen*, str. 46–47; o uporabi kmetov zaradi Lambergovega izkoriščanja Blaznik, *Škofja Loka*, str. 141 in dalje.

37 AAU, Acta Curiae Patriarchalis, vol. 15, fol. 337r; Vale, *Itinerario*, str. 181, op. 2 in 5; Koblar, *Drobtinice*, str. 108. V viru je ob Maroltovem imenu dodano, da je freisinški kanonik.

omenja še 16. decembra 1493.³⁸ V tem času je očitno bival v Stari Loki, po podatkih na izgubljeni napisni plošči v kapitlju sv. Andreja iz leta 1513 je poleg tega opravljal naloge – pač oglejskega – arhidiakona za Gornjo Koroško, o čemer drugih podatkov sicer ni,³⁹ a je vprašanje, kako dolgo se je držal rezidenčne obveznosti. Leta 1495 je vsekakor že bil v Freisingu.

Že uvodoma je bilo zapisano, da si je Marolt v večni spomin v križnem hodniku freisinške stolnice dal postaviti epitaf v obliki oltarnega nastavka iz rdečega marmorja. V sredini oltarja so pod poznogotskimi loki v celi postavi reliefno upodobljeni Mati božja z detetom na polmesecu, par angelov ji na glavo polaga krono, na njeni desni sta sv. Sebastijan in na levi sv. Barbara, ob Sebastijanovih nogah kleče in v molitvi kanonik sam, ki ga svetnik priporoča Mariji. Na tleh je ob njegovo koleno prislone njegov grb, na stranici klečalnika so izklesane črke D G M (Dominus Gaspar Marolt). Grbovni ščitek kaže iz krone dvigajoče se poprseje zamorca s trakom okoli glave, obrnjeno v našo desno, ozadje je vodoravno deljeno. V nišah na ozkih stranskih krilih, ki sta v peščencu, vidimo na vsaki strani dva svetnika, sv. Petra in sv. Korbinijana na naši levi ter sv. Pavla in sv. Sigismunda na naši desni. Na podstavku Pavlove niše dva angela razpenjata Kristusov potni prt (vera icon). Pod nišami sta v majhnem reliefu upodobljeni Poklonitev sv. treh kraljev na levi in Mučeništvo sv. Sebastijana na desni, konzoli kril pod tem pa krasita figurici sv. Krištofa na levi in sv. Jurija na desni strani. Na predeli pod osrednjim delom je izklesan latinski napis v štirih vrsticah, ki razkriva, kdo je oltar postavil in zakaj: »Anno d(omi)ni 1513 d(omi)n(u)s Gaspar / Marolt Cano(n)ic(us) frising(ensis) institvit / in hoc Altari ii Misas Ebdomoda / les Celebrarj q(ui) Requiescat i(n) pace«. ⁴⁰ (Leta Gospodovega 1513 je gospod Gašper Marolt, kanonik freisinški, pri tem oltarju ustanovil obhajanje dveh tedenskih maš, naj počiva v miru.) Na koncu prve vrstice je vstavljen majhen relief, ki prikazuje jezdec s koso in nad glavo konja peščeno uro, alegorija smrti. Ker iz nekega druge vira, ki ga bom še omenil, vemo, da je Marolt umrl 13. junija 1513, je moral maši ustanoviti tik pred smrtjo, takrat pa je moral biti oltar že narejen.

Danes je oltar vzdan v vzhodnem krilu križnega hodnika, prvotno je stal v kapeli sv. Sebastijana ob križnem hodniku. Sem so ga prenesli v okviru barokizacije križnega hodnika leta 1716, ki jo je izvedel slikar in štukater Johann Baptist Zimmerman. ⁴¹ Takrat so zbrali vse večinoma srednjeveške talne nagrobne plošče in stenske epitafe iz celotnega območja stolnice, z izjemo preveč poškodovanih, in jih vzdali v stene hodnika. Obenem so barokizirali Sebastijanovo kapelo, kar se je zgodilo do leta 1717, ko so v njej posvetili dva nova oltarja.

38 AAU, ib., fol. 549r; Vale, *Itinerario*, str. 180, op. 2.

39 »[...] et super Carinthiam Archidiaconus«; kot op. 25 zgoraj. Formulacija glede območja ni povsem jasna, saj je na Gornjem Koroškem, na območju severno do Drave, svoj arhidiakoniat imela tudi salzburška nadškofija.

40 Schlecht, *Monumentale Inschriften*, str. 68–69.

41 Götz, *Kunst in Freising*, str. 289–290.

Ignaz Alois Frey: risba Maroltovega oltarja.
(vir: Stadtbibliothek München, Historischer
Verein für Oberbayern, Manuskript 318
(prej 418), str. 65)

Oltar sv. Sebastijana (Maroltov oltar); Freising,
križni hodnik stolnice, izrez.
(foto: Margrit Behrens © Zentralinstitut
für Kunstgeschichte, Photothek)

Da je bil Maroltov oltar posvečen prav sv. Sebastijanu, je razvidno iz matrikule freisinške škofije iz leta 1738. Ta med oltarji in beneficiji v stolnici navaja »*Altare s. Sebas(tiani) in ambitu eccl(esiae) cathedr(alis)*« in da je beneficij pri tem oltarju leta 1513 ustanovil »*Casp(arus) Marold, Can(onicus) cat(hed)r(alis) fris(ingensis)*«. ⁴² Ima ga zorničar (primissarius), ki pri njem mašuje enkrat v štiri-najstih dneh, za kar prejema od stolnega kapitlja 14 goldinarjev. Ob prazniku sv. Sebastijana iz te obveznosti poje mašo z večernicami, ob prazniku posvetitve oltarja pa bere mašo, ki je lahko ena od tedenskih. Poleg tega se na praznik sv. Sebastijana ob posebni maši pri oltarju zbere vsa »*venerabilis communitas*«, to je duhovniška bratovščina, ki jo je v stolnici ustanovil škof Nikodem della Scala leta 1440, ⁴³ kaplan pa dobi plačilo »*ex officio oblayae*«, to je iz urada, ki zbira in upravlja darove vernikov v obredne namene. Po vsem tem sodeč Marolt ni dal izdelati le ta oltarni epitaf, marveč je dal zgraditi tudi sv. Sebastijanu posvečeno kapelo ob križnem hodniku, kamor je dal postaviti svoj oltar in kjer si je, kot bomo videli, tudi izbral svoje zadnje počivališče. Kljub spremembam v obdobju baroka in premestitvi oltarja je beneficij pri njem obstal, le da so se mašne obveznosti zmanjšale. To pa je bil ob zniževanju vrednosti kapitala tudi splošen pojav.

V današnjem stanju je oltar nekoliko okrnjen. Iz nekam nerodne risbe, ki jo je po letu 1803 za svojo zbirko freisinških nagrobnikov in epitafov napravil slikar Ignaz Alois Frey, ⁴⁴ se vidi, da je imel na vrhu še krono s krogovičjem in tremi figurami, prebičanim sedečim Kristusom s trnjevo krono na glavi (Christus im Rast) na sredini ter Marijo na njegovi desni in Janezom Evangelistom na njegovi levi. Odbit je tudi putto z grbom na desnem podstavku.

Vse od leta 1855, ko je Maroltov oltar prvič omenjen v kakšnem umetnostnozgodovinskem pregledu, ⁴⁵ se ga vsaj na kratko, vselej z Maroltovim imenom in nikoli s patrocinijem, dotakne vrsta avtorjev, bodisi v topografskem bodisi slogovnem kontekstu. ⁴⁶ Pozornost je vzbujal predvsem zaradi nakazovanja renesančnih prvin. Temeljiteje ga je prvi preučil Philipp Maria Halm, zaslužni raziskovalec južnonemškega kiparstva pozne gotike in renesanse. Na osnovi monograma S R – črki sta izklesani v posebnem okvirčku na bazah stebričkov, ki podpirata baldahin osrednje niše, prva na levi, druga na desni – in slogovnih primerjav je oltar pripisal kiparju Stephanu Rottalerju in ga vključil v svojo mono-

42 Deutinger, *Die älteren Matrikeln*, str. 88–89. Oltar sv. Sebastijana v križnem hodniku freisinške stolnice se omenja tudi leta 1693 in 1702, a brez podatka, kdo ga je dal postaviti; Schlecht, *Die Altäre*, str. 55, 56.

43 Deutinger, *Die älteren Matrikeln*, str. 90.

44 StBM, Historischer Verein für Oberbayern, Manuskript 318 (prej 418), str. 65; Halm, *Rottaler*, str. 14; Liedke, *Baumeister- und Bildhauerfamilie*, str. 91; Glaser, *Grabsteinbuch*, str. 348–349, št. 137.

45 Sighart, *Mittelalterliche Kunst*, str. 186.

46 Pregled literature do leta 1908, v Halm, *Rottaler*, str. 7, op. 1.

grafijo o tem umetniku kot njegovo prvo znano delo.⁴⁷ Rottaler se je rodil okoli leta 1480, verjetno v Ingolstadt, v kiparski in stavbarski družini in umrl leta 1533 v Landshutu, kjer je imel delavnico. Poleg nagrobnika leta 1513 umrlega Petra Altenhausa v cerkvi sv. Jodoka v Landshutu, ki bi bil lahko izdelan pozneje, je Maroltov epitaf njegovo prvo delo, ki so mu sledili še številni drugi nagrobniki po vsem Bavarskem in druga dela, vključno z rezljanimi v lesu. Očitno je sodeloval tudi pri gradnji knezoškofijske rezidence v Freisingu, v dvajsetih letih 16. stoletja, pod škofom Filipom. Glede na povedano kaže, da gre prav Maroltu zasluga, da je zaznal Rottalerjeve kiparske sposobnosti in mu poveril izdelavo oltarja oziroma drugače, da ga je »odkril«.

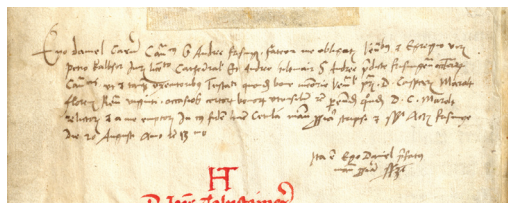
Napis na predeli Maroltovega oltarja v križnem hodniku freisinške stolnice sporoča, da je Marolt leta 1513 ustanovil tedenski maši, ne pa, da je takrat tudi umrl. Kljub temu so vsi pisci o tem oltarju trdili, da je leto 1513 tudi leto Maroltove smrti. Iz nekega drugega dokumenta je razvidno, da to drži, še več, poznamo tudi datum. Že Johann Baptist Prechtl piše v svoji zgodovini kapitlja sv. Andreja v Freisingu, njegov član je bil Marolt vrsto let, da so leta 1516 temeljito obnovili kapiteljsko cerkev iz sredstev, ki so jih za to namenili Johann Neuhauser, kancler bavarskega vojvode v Münchnu, Gašper Marolt, dekan, ter še trije tamkajšnji kanoniki.⁴⁸ Povsem naključno se je ohranila listina, ki o tem pove nekoliko več. Gre za lastnoročno zadolžnico Daniela Carnerja, kanonika sv. Andreja, z dne 20. avgusta 1513, pri Petru Kalbsoru, stolnemu kanoniku, in Andreju Hiltmairu, kanoniku sv. Andreja, izvršiteljih oporoke umrlega kanonika Gašperja Marolta, in sicer za 20 goldinarjev renske veljave, ki jih je zapustil pokojni.⁴⁹ V njej ne piše, za kaj naj se to imetje porabi, gotovo pa je šlo za sredstva, iz katerih so nekaj let kasneje obnovili kapiteljsko cerkev. Eden od treh kanonikov, ki jih poleg Marolta v tej zvezi omenja Prechtl, je bil prav Peter Kalbsor.

Kot smo videli, ima obravnavani oltar v križnem hodniku freisinške stolnice vlogo epitafa in ne nagrobnika, kakršnih je v omenjenem križnem hodniku veliko. Lahko trdimo, da si je nagrobnik v času življenja omislil, ali pa je vsaj poskrbel za to, da bi ga postavili po njegovi smrti, vsak kanonik. Med obstoječimi Maroltovega žal ni, vendar zanj vemo in najdemo ga v omenjenem konvolutu risb

47 Halm, *Rottaler*, str. 7–15; gl. tudi Halm, *Studien*, str. 118, 123–125; Liedke, *Baumeister- und Bildhauerfamilie*, str. 84–92. Druge novejšje omembe mdr.: Braun-Reichenbacher, *Ast und Laubwerk*, str. 76; Benker, *Freising*, str. 63–64; Reindl, *Loy Hering*, str. 139; Deutsch, *Bildhauerwerkstatt*, str. 101; Kobler, *Bildende Kunst*, str. 30–31; Arnold, *Umbruch*, str. 208–209.

48 Prechtl, *Kanonikatstift*, str. 82. Šlo je za obokanje ladje, ki ga je do leta 1517 izvedel münchenski stavbenik Wolfgang Rottaler; Glaser, *Grabsteinbuch*, str. 139. Po sekularizaciji leta 1802 so cerkev in poslopje tega častitljivega kapitlja v bližini stolnice, njegova zgodovina sega do leta 1062, porušili.

49 BLB, Bruchsal 8, prvotni vlepljen prednji list; Schlechter, *Stamm, Handschriften*, str. 398. Rokopis Bruchsal 8 je zbirka prepisov pravnih sporov (*Processus iudiciarius*), privezana na natisnjen formular (*Formularium instrumentorum*) in se datira okoli leta 1513.

Zadolžnica Daniela Carnerja, kanonika pri Sv.
Andreju v Freisingu, 1513 VIII 20. (*vir: Badische
Landesbibliothek, Karlsruhe, Bruchsal 8, izrez
iz prvotnega vlepljenega prednjega lista*)

Ignaz Alois Frey: risba izgubljene Maroltove nagrobne plošče. (*vir: Stadtbibliothek München, Historischer Verein für Oberbayern, Manuskript 318 (prej 418), str. 64*)

Ignaza Aloyša Freya.⁵⁰ V tem času ga je bilo še mogoče videti v kapeli sv. Sebastijana, kjer je pokrival njegov grob. V nasprotju z drugimi nagrobniki freisinškega križnega hodnika, večinoma z upodobitvijo umrlega, je bila Maroltova nagrobna plošča prav skromna: četverolist z grbom, nad grbom kelih, znamenje duhovništva, nad četverolistom napis »Anno D(omi)ni 1513 die 13. Junij obiit D(omi)nus Casparus Marolt can(oni)cus huius Eccl(es)ae frisingensis cuius an(im)a in pace requiescat« (Leta Gospodovega 1513, dne 13. junija, je umrl Gašper Marolt, kanonik te cerkve freisinške, njegova duša naj počiva v miru). Grbovni ščitek je tak kot na Maroltovem oltarju, le da je tu zamorčevo poprsje – pač pravilneje – obrnjeno na našo levo (heraldično desno). Črki g (gold) in s (silber), ki ju je na grbu dodal avtor risbe, razkrivata, da je bil obarvan: zgoraj srebrno poprsje na zlatem ozadju, spodaj zlata krona na srebrnem ozadju.⁵¹ Kolikor je znano, je Marolt izhajal iz plebejskih vrst in ni imel družinskega grba. Pridobiti si ga je moral zaradi zaslug v času svoje kariere. Kdo mu ga je podelil in kdaj, ne vemo. Variira grb freisinške škofije, vendar je krona, ki v tem grbu krasi zamorčevo glavo, predstavljena na dno. Razložimo ga lahko kot znamenje Maroltovega podaništva freisinškemu loškemu gospostvu, ki s kariero na tujem ni ugasnilo, kot ni ugasnila njegova pripadnost oglejski diecezi.

Uvodoma smo Gašperja Marolta uvrstili med cerkvene dostojanstvenike

50 StBM, Historischer Verein für Oberbayern, Manuskript 318 (prej 418), str. 64; Liedke, *Baumeister- und Bildhauerfamilie*, str. 86; Glaser, *Grabsteinbuch*, str. 347, št. 134.

51 Gl. tudi Halm, *Rottaler*, str. 14, op. 1.

nižjih družbenih slojev iz naših krajev v poznem srednjem veku, ki so si poleg tega, da so dosegli visoke položaje v cerkveni hierarhiji na tujem, pridobili tudi zavidljivo premoženje. To v resnici ni moglo biti nezanemarljivo, čeprav ga ni mogoče povsem rekonstruirati. Podatek o ustanovitvi aniverzarija v cerkvi sv. Andreja tik pred njegovo smrtjo (1513) razkriva, da je imel v lasti dva dvora v kraju Gebenhofen, ki je danes del občine Affing v vladnem okrožju Schwaben na Bavarskem. Po njegovi smrti sta dvora postala last kapitlja sv. Andreja – ta je bil v Gebenhofnu že od nekdaj zemljiški posestnik in imel patronat nad tamkajšnjo cerkvijo, ki je sicer sodila pod škofijo Augsburg.⁵² Nemajhna sredstva je terjala gradnja kapele sv. Sebastijana ob križnem hodniku freisinške stolnice, izdelava pripadajočega, nadvse razkošnega oltarja in ustanovitev beneficija pri njem ter nagrobne plošče. Listine o ustanovitvi tega beneficija ne poznamo in zato tudi ne vemo, iz katerega premoženja se je beneficiat vzdrževal, gotovo pa je tudi v tem primeru šlo za kapital iz zemljišč. Po Maroltovi smrti je s tem premoženjem upravljal stolni kapitelj. Nemajhen del svojega imetja je Marolt zapustil še kapiteljski cerkvi sv. Andreja v Freisingu za njeno obnovo, ki je bila izvršena leta 1517. Spomnil pa se je tudi domačih krajev; o tem govori podatek, da je bil med aniverzariji, ki so se leta 1575 obhajali v starološki župnijski cerkvi sv. Jurija, tudi ta po župniku Gašperju Maroltu; obhajali so ga na začetku novembra, teden pred praznikom sv. Martina.⁵³ Žal pa se ustanovno pismo ni ohranilo ali pa zanj ne vemo.

OKRAJŠAVE NAHAJALIŠČ VIROV:

AAU	Archivio arcivescovile Udine, Udine/Videm (Italija)
BHStA	Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München (Nemčija)
BLB	Badische Landesbibliothek, Karlsruhe (Nemčija)
BStB	Bayerische Staatsbibliothek, München (Nemčija)
NŠAL	Nadškofijski arhiv, Ljubljana
StBM	Stadtbibliothek, München (Nemčija)
WStLA	Wiener Stadt- und Landesarchiv, Wien/Dunaj (Avstrija)

VIRI IN LITERATURA:

- Arnold, Paul M.: Umbruch und Aufbruch zur Renaissance: Landshuter Bildschnitzerkunst 300 Jahre nach der Gründung der Stadt. V: *Weltberühmt und Vornehm ... Landshut 1204–2004 : Beiträge zu 800 Jahren Stadtgeschichte* (ur. Georg Spitzlberger), Landshut : Stadt Landshut 2004, str. 197–214.
- Baumgärtner, Anton: *Meichelbeck's Geschichte der Stadt Freising und ihrer Bischöfe*. Freising : Franz Vaterer, 1854, XII + 636 str.
- Benker, Sigmund: *Freising : Dom und Domberg*. Königstein : Langewiesche, 1975, 80 str.

52 Precht, *Kanonikatstift*, str. 41–42.

53 Rokopis Franca Pokorna, *Duhovni pastirji starološke matere fare*, v NŠAL/ŠAL, Zapuščine, fasc. 381, str. 4–5.

- Bizjak, Matjaž: Die geschichtlichen Beziehungen slowenischer Länder zu Bayern im 15. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung des Hochstifts Freising. V: *Bayern und Slowenien in der Früh- und Spätgotik* (ur. Janez Höfler, Jörg Traeger), Regensburg : Schnell & Steiner, 2003, str. 41–57.
- Bizjak, Matjaž: Obračuni gospostva Škofja Loka, 3. del: 1437–1439. V: *Loški razgledi* 54, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2007, str. 353–380 (= Objave virov, str. 77–104).
- Blaznik, Pavle: *Urbarji freisinške škofije*. Ljubljana : SAZU, 1963, 472 str. (= Viri za zgodovino Slovencev IV, Srednjeveški urbarji za Slovenijo IV).
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Braun - Reichenbacher, Margot: *Das Ast und Laubwerk*. Nürnberg : Carl, 1966, 102 str.
- Chmel, Joseph: *Actenstücke und Briefe zur Geschichte des Hauses Habsburg im Zeitalter Maximilians I.*, III. Bd. Wien : Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1858, LII + 799 str.
- Deutinger, Martin: *Die älteren Matrikeln des Bistums Freising*, Bd. I. München : Verlag der erzbischöflichen Ordinariats-Kanzley, 1849, XXII + 575 str.
- Deutinger, Martin: *Catalogus Episcoporum Frisingensium oder Verzeichniß und kurze Chronik der Bischöfe von Freising*. V: *Beyträge zur Geschichte, Topographie und Statistik der Erzbisthums München und Freysing*, Bd. 1, München : In Commission bey Joseph Lindauer, 1850, str. 151–209.
- Deutsch, Wolfgang: Die Adelberger Bildhauerwerkstatt. V: *Zeitschrift für württembergische Landesgeschichte* 54, Stuttgart : Kohlhammer, 1995, str. 77–119.
- Ebersberger, Roswitha: *Die regionale und ständische Zusammensetzung des Freisinger Domkapitels von 1400 bis 1650*, mag. naloga, tipkopis. München 1983 (po izvodu v Bischöfliche Zentralbibliothek Regensburg, 9995/fol. 1634).
- Geiß, Ernst: Wolfgang Graf zu Neukolberg, Kanzler Herzog Georg des Reichen. V: *Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte* 11, München : Historischer Verein von und für Oberbayern, 1850–1851, str. 187–218.
- Geiß, Ernst: Tandern, Schloß und seine Besitzer. V: *Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte* 32/1, München : Historischer Verein von und für Oberbayern, 1872–73, str. 226–262.
- Gerhartl, Gertrud: Michael Altkind Bischof von Petena. Subdelegatus Inquisitor in vitam et miracula S. Leopoldi Aust. March. V: *Jahrbuch des Stiftes Klosterneuburg, Klosterneuburg : Klosterneuburg, NF 4*, 1964, str. 61–76.
- Glaser, Hubert (ur.): *Das Grabsteinbuch des Ignaz Alois Frey : ein Zeugnis Freisinger Geschichtsbewusstseins nach 1803*. Regensburg : Schnell & Steiner, 2002, 400 str. (= Sammelblatt des Historischen Vereins Freising, Historischer Verein Freising 37).
- Götz, Ulrike: *Kunst in Freising unter Fürstbischof Johann Franz Eckher 1696–1727 : Ausdrucksformen geistlicher Herrschaft*. München & Zürich : Schnell & Steiner, 1992, 324 str.
- Halm, Philipp Maria: *Stephan Rottaler : Ein Bildhauer der Renaissance in Altbayern*. München : Georg D. W. Calwey, 1908, 98 str.

- Halm, Philipp Maria: *Studien zur süddeutschen Plastik*, Bd. 2. Augsburg : Filser, 1927, 272 str.
- Knod, Gustav C.: *Deutsche Studenten in Bologna (1289–1562). Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis*. Berlin : G. Schenk, 1899, XXV + 765 str.
- Koblar, Anton: Drobtinice iz furlanskih arhivov (nadaljevanje). V: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* III, zv. 3, Ljubljana : Muzejsko društvo za Kranjsko, 1893, str. 101–109.
- Kobler, Friedrich: Bildende Kunst und Kunsthandwerk zur Zeit der Renaissance in Landshut. V: *Die Landshuter Stadtresidenz : Architektur und Ausstattung* (ur. Iris Lauterbach, Klaus Endemann, Christoph Luitpold Frommel), München : Zentralinstitut für Kunstgeschichte, 1998, str. 29–37.
- Leidinger, Georg: *Veit Arnpeck : Sämtliche Chroniken*. München : Rieger'sche Universitätsbuchhandlung, 1915, CXXXV + 1014 str. (= Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, NF III. Bd.).
- Liedke, Volker: *Die Baumeister- und Bildhauerfamilie Rottaler (1480–1533)*. München : Kunstbuchverlag Maria Weber, 1976, 436 str. (= Ars Bavarica 5/6).
- Liedke, Volker: *Die Augsburger Sepulkralskulptur der Spätgotik*, Teil III. München : Kunstbuchverlag Maria Weber, 1987, 150 str. (= Ars Bavarica 51/52).
- Machilek, Franz: Der Niederkirchenbesitz des Zisterzienserklosters Fürstenfeld (Fortsetzung). V: *Amperland* 7, Dachau : Bayernland, 1971, str. 163–165.
- Pengo, Giovanna: *Acta graduum academicorum Gymnasii Patavini ab anno 1461 ad annum 1470*. Padova : Antenore 1992, XIX + 489 str.
- Pfister, Peter: Die geschichtlichen Beziehungen des Bistums Freising zu Slowenien in der Spätgotik im Lichte der Archivbefunde in Bayern. V: *Bayern und Slowenien in der Früh- und Spätgotik* (ur. Janez Höfler, Jörg Traeger), Regensburg : Schnell & Steiner, 2003, str. 59–78.
- Precht, Johann Baptist: *Das Kanonikatstift St. Andre zu Freising geschichtlich und kurz dargestellt*. Freising : Franz Paul Datterer, 1888, 132 str.
- Rädle, Fidel: Einige Bemerkungen zu Reuchlins Briefwechsel. V: *Germania latina – Latinitas teutonica : Politik, Wissenschaft, humanistische Kultur vom späten Mittelalter bis in unsere Zeit* (ur. Eckhard Keßler, Heinrich C. Kuhn), Bd. 1, München : Wilhelm Fink 2003, str. 259–270.
- Reindl, Peter: *Loy Hering : Zur Rezeption der Renaissance in Süddeutschland*. Basel : Historisches Museum Basel, 1977, 542 str.
- Repertorium Germanicum: Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien, IX: Paul II. 1464–1471*. Teil I.: Text (Hubert Höing, Heiko Leerhoff, Michael Reimann). Tübingen : Deutsches Historisches Institut in Rom – Istituto Storico Germanico di Roma, 2000, LXXVII + 926 str.; dosegljivo na spletni bazi RG Online (<http://www.romana-repertoria.net/993.html>).
- Scherg, Theodor J.: *Bavarica aus dem Vatikan 1465–1491*. München : Theodor Ackermann, 1932, XVI + 164 str. (= Archivalische Zeitschrift, IV. Beiheft).
- Schlecht, Joseph: Die Altäre des Fresinger Doms. V: *Beiträge zur Geschichte, Topographie und Statistik der Erzbisthums München und Freysing*, Bd. 8, München : Lindauersche Buchhandlung, 1903, str. 57–70.

- Schlecht, Joseph: Monumentale Inschriften im Freisinger Dome, III : Inschriften des Domkreuzganges. V: *Sammelblatt des Historischen Vereins Freising* 7, Freising : Historischer Verein Freising, 1906, str. 43–92.
- Schlecht, Joseph: Reuchlin und Johann von Lamberg. V: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins* 76, Heidelberg : Badische Historische Kommission, 1922, str. 322–413.
- Schlechter, Armin, Stamm, Gerhard: *Handschriften der Badischen Landesbibliothek in Karlsruhe, Bd. 13 : Kleine Provenienzen*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 2000, 632 str.
- Schrauf, Karl: *Acta Facultatis Medicae Univesitatis Vindobonensis, II: 1436–1501*. Wien : Verlag des Medicinischen Doctorencollegiums, 1899, XX + 262 str.
- Schwarz, Brigide: *Kurienuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471*. Leiden : Brill, 2012 (2013), XXII + 923 str.
- Sighart, Joachim: *Die mittelalterliche Kunst der Erzdiözese München-Freising*. Freising : Franz Datterer, 1855, VII + 256 str.
- Simoniti, Primož: *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 1979, 298 str.
- Tuisi, Elisabeth: *Die medizinische Fakultät der Universität Wien im Mittelalter : Von der Gründung der Universität bis zum Tod Kaiser Maximilians I. 1519*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2014, 366 str.
- Uhlirz, Karl: *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien*, II/3. Wien : Alterthumverein zu Wien, 1904, VIII + 650 str.
- Uttendorfer, Emil: Ein Freisinger Formelbuch. V: *Beiträge zur Geschichte, Topographie und Statistik der Erzbisthums München und Freysing*, Bd. 7. München : J. Lindauersche Buchhandlung, 1901, str. 95–149.
- Vale, Giuseppe: *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485–1487* (Codice Vaticano Latino 3795) (= Studi e Testi 103). Citt del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 1943, X + 303 str.

Zusammenfassung

Der Freisinger Kanoniker und Lacker Pfarrer Gaspar Marolt († 1513)

Die Karriere des künftigen, aus dem Gebiet der Herrschaft Bischofslack (Škofja Loka) in Krain stammenden Freisinger Chorherrn Gaspar (Caspar, Kaspar, Gašper) Marolt (Marold) setzte in Rom ein, wo er offensichtlich in der Gunst des Papstes stand. Am 18. Juni des Jahres 1465, etwa Achtzehnjähriger und bereits Jurastudent, empfing er im apostolischen Palast die erste Tonsur; bei dieser Gelegenheit wird er als Scholar der Diözese Aquileia bezeichnet. Am 4. November 1466 erhielt er ein Kanonikat im Bistum Pičen (Pićan, Pedena) in Istrien und in denselben Tagen des Jahres 1466 wurde er von Papst Paul II. auch zum Pfarrer in Kirchdorf in Tirol, Bistum Chiemsee, ernannt. Am 10. November 1468 folgte das Benefizium eines Kaplans in der Alten Kapelle zu Regensburg und am 18. April 1470 erhielt er die Pfarre Bruck (heute Fürstenfeldbruck-Pfaffing) bei München, Bistum Freising. In diesen Jahren dürfte sich Marolt weitgehend in Rom aufgehalten haben, so auch im Jahre 1470, als er (am 17. Mai) an der Beglaubigung der schriftlichen Zeugnisaussagen

im Kanonisationsprozess des Markgrafen Leopold III. von Österreich teilnahm, die im Palast des Kardinals Bessarion stattfand, und (am 18. August) die Gebühr für die Ernennung zum Pfarrer von Bruck einzahlte. Die Teilnahme an der erwähnten Beglaubigung bezeugt, dass er damals schon das Jurastudium hinter sich hatte; aus späteren Nachrichten wissen wir, dass er den Grad eines Lizenziaten des kanonischen Rechts erlangte.

Die uns zur Verfügung stehenden Quellen erhellen ein wenig, wie Marolts priesterliches Amtieren in Kirchdorf und Bruck verlief. Sein Posten in Kirchdorf – die Pfarre war der Augustiner Chorherrenstift St. Zeno in Reichenhall unterstellt – geriet im Jahre 1475 ins Wanken, als ein gewisser Johann Maynberger ihn in Anspruch nahm. Der Streit kam vor die Kurie in Rom, wo zugunsten Marolts entschieden wurde. Der Grund dafür dürfte Vernachlässigung der Pfarrerpflichten gewesen sein, weswegen Marolt am 18. September auf das Amt in Bruck verzichtete. Die nächste Nachricht stammt aus dem Jahre 1479. Nachdem sich Marolt von Kirchdorf wohl wieder entfernt hatte, wurde der berühmte Wolfgang Kolberger, der neugebackene Sekretär Herzog Georgs des Reichen in Landshut, zum Pfarrer bestellt, dieser aber trat die Pfarre keinem anderen als Marolt weiter ab. Deshalb präsentierte der Propst von St. Zeno am 19. Oktober dem Bischof von Chiemsee einen neuen Kandidaten, Sebald Stäbler, für die Pfarre. Was inzwischen geschah, wissen wir nicht, aber im Jahre 1482 wird in Kirchdorf wieder Marolt als Pfarrer bezeugt. Dennoch blieb er dort nicht lange. Weil Kolberger, von Papst Sixtus IV. unterstützt, auch von Marolt – wie früher von Stäbler – eine jährliche Pension von 32 Gulden für die Abtretung der Pfarre verlangte, verließ er im Jahre 1483 Kirchdorf endgültig. Aus einer Urkunde vom 15. September 1481, die Marolt als kaiserlicher Notar beglaubigte, ist zu ersehen, dass er damals schon Mitglied des Chorherrenkapitels St. Andreas in Freising war, wo er das Amt des Dekans bekleidete. Am 17. November 1488 wurde er dann in die Reihe der Freisinger Domkanoniker aufgenommen. In die frühen neunziger Jahre des 15. Jahrhunderts fallen die ersten Nachrichten über Marolts Verbindungen mit der Heimat. Im Mai 1491 wurde er vom Bischof Sixtus Tannberg zusammen mit dessen Kanzler Wolfgang Reueger und Stadtrichter Kaspar Pucher nach Bischofslack geschickt, um die dortige Herrschaft nach der verheerenden Verwaltung durch den Pfleger Jakob Lamberg in Ordnung zu bringen. Die Mission brachte Erfolg, und dies war wohl der Grund dafür, dass ihm Bischof Sixtus als Patron die Pfarre in Attlack (Stara Loka), dem kirchlichen Sitz der Herrschaft, anvertraute. In dieser Eigenschaft wird Marolt am 18. April des Jahres 1492 bezeugt, als er dem Patriarchen von Aquileia den neuen Vikar für die Ortschaft Selce präsentierte. Zugleich wurde er vom Patriarchen zum Archidiakon von Oberkärnten bestellt, die Einzelheiten darüber sind allerdings nicht bekannt. Wie lange sich Marolt in seiner Heimat aufhielt, wo er uns noch Ende des Jahres 1493 begegnet, wissen wir nicht. Spätestens im Mai 1495 treffen wir ihn jedoch wieder in Freising an, wo er in der Gruppe von fünf Kanonikern erschien, die Bischof Sixtus in einem Rechtsstreit mit Herzog Albrecht von Bayern vertreten

sollen. Am 1. August 1496 nahm er an der Wahl des neuen Freisinger Bischofs Rupert von der Pfalz teil und im folgenden September wurde er zusammen mit Propst Theoderich Mair nach Rom gesandt, um beim Papst Alexander IV. die betreffende Bestätigung zu erlangen. Angesichts der Tatsache, dass Rupert damals erst 15 Jahre hatte und noch keine priesterlichen Weihen besaß, war dies keine leichte Aufgabe. Kaum leichter gestaltete sich die Rommission, die Marolt angeblich im Dezember 1498 oder Januar 1499 mit Propst Mair antrat mit der Aufgabe, einen päpstlichen Dispens wegen der Blutverwandtschaft des Bischofs Rupert einzuholen – dieser verzichtete nämlich auf die Bischofswürde zugunsten seines Bruders Philipp, um seine Cousine Elisabeth, Tochter Herzog Georgs des Reichen, zu verheiraten.

Marolt starb am 13. Juni 1513 in Freising und wurde in der Sebastianskapelle am Domkreuzgang, die er selbst erbaut hatte, beigesetzt. Kurz zuvor ließ er ein aufwendiges Altarretabel aus rotem Marmor in der Art eines Epitaphs für diese Kapelle verfertigen, bei dem er ein Benefizium für zwei wöchentliche Messen stiftete. Zugleich bedachte er das Andreaskapitel mit einem Jahrtag und einem Gut für die Einwölbung der Kirche, die in den Jahren 1516–1517 erfolgte. Während der Barockisierung des Domkreuzgangs und der Sebastianskapelle in den Jahren 1716–1717 wurde der erwähnte Altar in den Ostflügel des Kreuzgangs transferiert – seit P. M. Halm (1908) gilt er als eine der ersten Arbeiten des Landshuter Baumeisters und Bildhauers Stephan Rottaler. Marolts schlichten Grabstein konnte man in der Sebastianskapelle noch im frühen 19. Jahrhundert sehen, danach verschwand er, wird aber in einer Aquarellzeichnung des Freisinger Malers Ignaz Alois Frey festgehalten. Der Wappenschild, den Marolt bei seiner knienden und betenden Gestalt im Schrein seines Altars abbilden ließ und der auch seinen Grabstein schmückte, zeigt aus einer Krone wachsendes Mohrenbrustbild. Offensichtlich knüpft er an den Freisinger Mohren an, der auch als Wahrzeichen der Lacker Herrschaft diente.